

TARTALOM

I.

ELŐKÉSZÜLETEK 6

Mit olvassunk? · Utazásunk célja

A közelmúlt történelme · Öfelsége

II.

MEGÉRKEZÉS 24

Hajóút · A királynő útja · Évszakok és időjárás

Hol szálljunk meg? · Az a fránya angol nyelv!

III.

A LONDONIAK 33

Egy nap Londonban · A valódi londoniak

Polgárok közt az első · Otthonok · Kertek

IV.

AZ VAGY, AMIT MEGESZEL 57

Új ételek, új örületek · Szokások és étkezések

Ünnepi vacsorák · Dohányzás

V.

TÖRVÉNY ÉS REND 67

Vigyázat! · Büntetések · Fegyverbe!

VI.

KI KICSODA: AKIK SZÁMÍTANAK 75

Korunk nagyjai · London nagyasszonyai

VII.

AMIT LÁTNÍ KELL 88

London-híd · Londoni Tower · London-kő · Királyi Tőzsde · Guildhall
Szent Pál-katedrális · Somerset-ház · Whitehall · Szent Jakab-palota
Westminster-apátság · Westminster Hall · Temze

VIII.

VÁSÁRLÁS 99

Mit vegyünk? · Hogyan vegyük? · Hol vásároljunk? · Piacok · Divat

IX.

ÜNNEPEK 115

Nagycsütörtök · Május 1. · Szent Iván-éj · Bertalan-napi vásár
Charltoni szarvas vásár · A polgármester napja
A trónra lépés napja · Házasságkötés

X.

SZÓRAKOZÁS 122

A szórakozás színterei · Színház · Zene · Sport

XI.

TÁVOL A VÁROSTÓL 136

Kellemes helyek · Keletre! · Más irányok
London mentőövei · Pazar házak

Térkép 146

Szerzői megjegyzés 148

Illusztrációk forrása 148

Név- és tárgymutató 149

ELŐKÉSZÜLETEK

*Mit olvassunk? · Utazásunk célja
A közelmúlt történelme · Öfelsége*

NEHOGY AZT HIGGYÜK, EGY LONDONI hasra esik, ha megtudja, hogy honnan jöttünk. Tudják ők, hogy az Úr 1599. esztendejében London nem Európa legnagyobb városa – legalábbis egyelőre. Viszont határozottan úgy látják, hogy London a legjobb.

Ez a város erkölcs, divat és kellem tekintetében minden más települést messze megelőz.

ANDREW BOORDE • 1548

Franciaországban nincs ehhez még csak hasonló város sem: először is a fekvése miatt, de tekintsünk csak [...] a gyönyörű palotákra, terekre és a királyi épületekre [...] hogy a fiatalokat milyen istenfélő életre nevelik, és hogy milyen szívesen tanulnak [...] és a szépséges sétányok, amelyeket nem szakítanak meg kapuk, és amelyeken bárki üdítő sétákat tehet.

JOHN COKE • 1550

Meggyőzően hangzik a sok külföldi utazó egybehangzó véleménye:

A városban számtalan zöldség-, ruha-, kelme- és halárus található, és itt van a világ egyik legszebb hídja.

STEPHEN PERLIN • 1550

A város önmaga is nagyszerű, azonban hatalmas külvárosok is tartoznak hozzá,

valamint itt található egy pompásan megépített vár, amit úgy hívnak, Tower [...] Londonban a királyokat illő pompával, ragyogó ünnepségek közepette koronázzák meg [...] Egy tanult ember számára a város maga a csoda.

GEORG BRAUN ÉS FRANZ HOGENBERG • 1572

De azért vigyázzunk, mert a londoniak [...] hihetetlenül rátartiak és erőszakosak; mivel legnagyobb részük, különösen a kereskedők, szinte soha nem mennek idegen országokba, hanem városi otthonaikban ülnek és intézik üzleti ügyeiket, nemigen foglalkoznak a külföldiekkel, legfeljebb gúnyolódnak és nevetnek rajtuk.

FRIGYES, WÜRTTEMBERGI HERCEG • 1592

Ha végül úgy döntünk, hogy elmegyünk Londonba, bizonyára nagyon tetszeni fog a következő, különösen időszerű reklámszöveg:

London annyival felette áll az összes angliai városnak, hogy jobb, ha azt mondjuk, Anglia van Londonban, minthogy London van Angliában. Az ország legnagyobb látnivalói mind Londonban vagy a környékén vannak: ha valaki bejárja a várost és a szomszédságában fekvő királyi kerteket, nagyképűség nélkül elmondhatja magáról, hogy megismerte Angliát.

THOMAS PLATTER • 1599

Az utazás
veszélyei.
Macbethtel
ellentétben
a Londonba
vivő úton nem
fogunk három
boszorkány-
nyal találkozni

MIT OLVASSUNK?

HA OLYAN UTAZÓK VAGYUNK, AKIK szeretnek utánanézni a dolgoknak, mielőtt elindulnak, van néhány alaplum, amelyeket be kell szereznünk. William Camden *Britannia* című munkájában alapos ismertetőt találunk az ország minden régiségéről és műemlékéről – sajnos csak latinul. Ha a történelemről szeretnénk tájékozódni, olvasuk Raphael Holinshed *Krónikáját*. Ez a munka az egykori királyi nyomdász, Reginald Wolfe meglehetősen ambiciózus tervének egy részlete. Wolfe huszonöt évet áldozott az életéből arra, hogy megjelentessen egy világtörténelmet, de végül egy sort sem nyomtatott ki. Néhány kiadó úgy döntött a halála után, hogy inkább csak Angliára, Skóciára és Írországra szűkítik a sorozatot. Hacsak nem érdekel bennünket különösen a régmúlt idők történelme, elég lesz, ha a második kötetet forgatjuk, amely a normann hódítás utáni időket tárgyalja – 1876 olda-

lon. A második, javított kiadás 1586-ig követi az eseményeket. William Shakespeare és még sokan mások történelmi drámáik forrásaként használják a *Krónikát*, néha szóról szóra idézve belőle.

A kiadók felkérték William Harrison tiszteletet, hogy a *Krónika* részeként írja meg az *Anglia leírása* című részt. Ez kiváló, éleslátásra valló megbízható

William Camden történész, a híres Westminster Iskola igazgatója

Az erő a trón mögött: Lord Burghely, a királynő legmegbízhatóbb tanácsosa

barátokra, akik később még nagyon jól jöhetnek. Végül a tanulóknak azért mégis csak kötelességük felcsipegetni valami kis jogi tudást, mely nagyon hasznos lehet, amikor úriemberhez egyedül méltó kötelezettségeiket teljesítik: szomszédokkal veszekednek a földterület határáról, testvéreikkel és unokatestvéreikkel vitatkoznak egy végrendeletről, vagy városi tisztviselőként elrendelik a csavargók, orvvadászok és lotyók megkorbácsolását.

A KÖZELMÚLT TÖRTÉNELME

SHAKESPEARE TÖRTÉNELMI DRÁMÁI mind arról mesélnek az angolok legújabb generációjának, hogy a szét-húzás hogyan gyengítette meg és fosztotta ki Angliát, mielőtt a jelenleg regnáló királyi ház helyreállította az országot

egykori erejét és hírnevét. Ha szeretnénk megérteni, hogy egy angol miért csodálja úgy a királynőt, segíthet, ha megismerjük legközelebbi felmenőit, és hogy elődei milyen uralkodók voltak, valamint hogy mit értek el.

♦ **VII. Henrik (1485–1509)** A királynő nagyapja, aki harmincévnyi háborúskodás után negyedszázados békét teremtett. Noha kiváló harcos volt, nem bocsátkozott háborúba, helyette

ÉLET LONDONBAN

1589-ben William Darrell, egy gazdag és kiállhatatlan földbirtokos három hónapot töltött Londonban, ezalatt naponta konzultált az ügyvédekkel a szomszédai, bérlői és rokonai ellen folyó pereket illetően. Ez idő alatt a következő kiadásai voltak:

	£	s	d
Borralaló (ajtónállóknak, hordárokknak, koldusoknak)	14	1	
Mosás	17	5	
Csónakbérlet	1	4	5
Ruhavásárlás és -javítás	4	3	1
Egyéb kiadások (dohány, gyógyszer, papír stb.)	4	16	1
Szállás (bútor, takarítók bére stb.)	12	11	7
Utazás (lovak bérlete, etetése, csomagszállítás)	21	18	0
Étel és ital (saját magának és négy szolgának)	42	6	10
Megélhetési költségek			
összesen	88	11	6
Ügyvédekre összesen	124	9	1

Az igazságnak ára van!

a kereskedelem fellendítésére fordította energiáit, és utódjára töménytelen pénzt hagyott. Hűséges férj, istenfélő uralkodó volt, akit alattvalói inkább tiszteltek, mint szerettek.

◆ **VIII. Henrik (1509–1547)** A királynő atyja, és az uralkodás területén példaképe. Saját magát emelte az egyház fejévé, majd megfosztotta az összes vagyonától és javaitól, emellett létrehozta a haditengerészetet, és több mint ötven palotát birtokolt. Ő volt az első, akit öfelségének szólítottak. Lenyűgöző uralkodó, akinek árnyéka máig rávetül a nemzet emlékezetére.

Egy boldog család. VIII. Henrik mellett Mária királynő és férje, a spanyol Fülöp herceg (balra), valamint Erzsébet királynő (jobbra)

◆ **VI. Edvárd (1547–1553)** A királynő testvére, beteges, a tudománynak élő ifjú. Ő vezette be azt az angol nyelvű protestáns imakönyvet, amelyet az istentiszteleteken használnak, valamint elrendelte, hogy minden templomot alakítsanak át: a képeket és szobrokat eltávolíttatta, a festményeket lemeszeltette, és megtiltotta a szentek tiszteletét.

◆ **Mária (1553–1558)** A királynő nővére, aki sikertelenül próbálta meg visszaállítani a katolicizmust. Hozzáment II. Fülöp spanyol királyhoz, elvesztette Calais-t, az utolsó angol várost Franciaországban, és máglyára küldött több mint háromszáz protestánt a hitükért. Rövid és katasztrofális uralma éles ellentétben áll húga és egyben utóda hosszú, dicsőséges uralkodásával.

ROBERT CECIL

Kiváló elme volt egy tökéletlen testbe zárva [...] Ha székből ült, megjelenése egyszerre volt kedves és súlyos, mintha a természet megértette volna, milyen csodás tanácsadó, és ezért minden más személyes vonzerőt megvont volna tőle.

SIR HENRY WOTTON

Robert Cecil apja, a néhai Lord Burghley pozícióját örökölte. A királynő legbenső bizalmasa és legmegbecsültebb tanácsadója volt – nem érdemtelenül. Bár Robert Cecil alacsony, púpos és születésétől fogva nyomorék volt, megküzdött a hatalomért, és huszonegy évesen a parlament, harminc évesen pedig a Titkos Tanács tagja lett. Lancaster hercegének kancellárjaként Cecil hatalmas politikai hatalommal rendelkezik. Mint az állam külügyminisztere, ő irányítja a birodalom külügyeit. És mint a Kincstári Bíróság elnöke, a kormány legjövendőmezőbb pozíciója is az övé. Bár szinte minden

A jobbkez – Robert Cecil apja nyomdokaiba lépve lett a királynő legbenső tanácsosa

idejét a királynő szolgálatában tölti, számos hobbija van, és egész Európából gyűjti a festményeket. Miközben meggazdagodott, számtalan ellenséget szerzett, de jelen állás szerint pozíciója megingathatatlan.

ROBERT DEVEREUX, ESSEX GRÓFJA

LONDONI PLETYKÁK

Az egyszerű tengerészeknek mindig is gondját viselő lord admirálisnak örökké hálások lesznek azok a nehéz helyzetbe került veteránok, akik az általa létrehozott Chatham-kasszából kapnak segítséget. Ezenkívül ő a patrónusa a Lord admirális emberei nevű színésztársaságnak is, melynek vezető személyisége Edward Alleyn.

A királynő unokatestvére, kegyeltjének, a néhai Robert Dudleynak, Leicester grófjának a fia. Gyermekként Burghley gyámoltja. A félelmetes intelligenciával megáldott ifjú tízévesen iratkozott be Cambridge-be. Tizenkilenc évesen harcolt a zutpheni csatában, ahol unokatestvére, az angol lovasság büszkesége, Sir Philip Sidney elesett. Devereux-t a harcmezőn tanúsított bátorságáért, és azért, mert viszszaszerezte Sir Philip kardját, lovaggá ütötték. A következő évben a királynő főlovászmesterének nevezte ki, majd rá

egy évre megkapta tőle a térdszalagrendet, ami a támogatás figyelemre méltó kifejezése egy olyan uralkodó részéről, aki híres arról, hogy nagyon szűkmarkúan osztja a kitüntetésekkel. A királynő még azt is megbocsátotta neki, hogy elvette Sidney özvegyét, amit aztán egy ideig eltitkolt az uralkodó elől.

A gróf jó kiállású, elbűvölő, szertelen, arrogáns és hirtelen dühbe jövő típus. Raleigh személyében félelmetes ellenfélre, Cecil személyében kibékíthetetlen ellenségre talál. Amikor Devereux úgy döntött, hogy embereit partra teszi Cádizban, és megtámadja velük a várost, rengeteg hadi zsákmányt és nagy hírnevet szerzett magának, bár nyíltan megtagadta felettese, Lord Howard of Effingham parancsait. Egy alkalommal megpróbálta elfogni a spanyol kincses flottát az Azori-szigetekenél, de csúnya vereség lett a kaland vége. Mindazonáltal megkapta az Anglia főistállómestere címét, és ő a Cambridge-i Egyetem kancellárja is. Megbízták továbbá, hogy egy nagy és jól felszerelt expedíciós sereggel kényszerítse behódolásra az íreket. Sok, nála jobb tábornoknak is beletört már a feladatba a bicskája, és sokan remélik, hogy Devereux is megbukik – hogy aztán mindenhonnet kibukjon.

SIR WALTER RALEGH

Úgy tűnhet, Sir Walter Raleigh nem egy ember, hanem egy egész udvar és társaság egy személyben – katona, tengerész, felfedező, a parlament tagja, törté-

nész és költő. Emellett Rawleynek ejti a nevét, bár Raleigh-nek írja, míg mások Raleigh-nek írják és Rallynak mondják.

Még csak tizenöt éves volt, amikor önkéntesként harcolt a francia protestánsok oldalán. Rövid oxfordi kiuccanás után követte féltestvérét, Sir Humphrey Gilbertet a spanyolok ellen vezetett hadjáratba, később Írországból szolgált. 1583 és 1589 közt negyvenezer fontot költött arra a hat expedícióra, amelynek a célja az volt, hogy létrehozzanak egy angol gyarmatot Amerikában. Egyetlen vállalkozás sem

A háttérben lévő térkép Raleigh gyarmatosítás iránti szenvedélyét jelképezi

A mostani már a negyedik Szent Pál-katedrális a várost uraló alacsony dombon

jó Londonnak, ami Antwerpennek is. A sors iróniája, hogy a spanyolok 1585-ben elfoglalták és kifosztották Antwerpent, a város lakossága pedig alig öt év alatt a felére csökkent. Ezért ha kíváncsiak vagyunk rá, milyen is volt az antwerpeni tőzsde, amikor virágkorát élte – látogassunk el Londonba!

GUILDHALL

A GUILDHALL KÖÉPÜLETE A KIRÁLYI tőzsdétől északnyugatra tornyosul, a Lord Mayor és a városatyák innét igazgatják a várost és itt látják vendégül a királyi család tagjait vagy a fontos külföldi vendégeket. Az épületben tartják az eretnekséggel vagy hazaárulással kapcsolatos pereket is, például Lady Jane Greyét, akit trónbitorlással vádoltak, vagy Cranmer érsekét, aki nem volt hajlandó megtagadni a protestáns hitet.

A Guildhallban áll annak a két óriásnak – Gogmagog és Corineus – a szobra, akik a legenda szerint nemzetségükkel

azelőtt laktak a szigeteken, hogy a trójaiak leszármazottai idejöttek és megalapították Londont Újtrója néven. A szobrokat a Lord Mayor napján, az ünnepi körmenetben is körbehordozzák.

SZENT PÁL-KATEDRÁLIS

EZ A HATALMAS TEMPLOM MÉG MINDIG magasról tekint le a város nyugati részére, annak ellenére, hogy a tornya 1561-ben leégett, amikor belecsapott a villám. Az épület fő része még III. Henrik uralkodása alatt épült. Legszebb ékessége hatalmas, színpompás ólomüveg ablaka. Amikor a lenyugvó nap sugarai átsütnek rajta, a templom egész belseje a szivárvány színeiben fürdik.

A templom főhajója közönséges átjáróházzá vált az idők során, ezért kapta a Pál sétány (Paul's Walk) elnevezést. A londoniak ezen keresztül rövidítik le az utat észak felé a Paternoster sorra, dél felé pedig a Carter közbe. Láthatjuk, hogy vonulnak itt keresztül az utcai árusok söröskorsóikkal, süteményes tálcáikkal és gyümölcsöskosaraikkal. Még lovakat és öszvéreket is keresztülvezetnek az épületen. Rengetegen tolonganak itt mindenféle céllal. A kereskedők eladópultnak használják a síremlékeket. A Pál sétány két oldalán szolgáltatók keresnek új munkaadót, ügyvédek és hitelezők fogadják ügyfeleiket. A nyugati kapunál pedig a nyilvános lottó számait húzzák.

Thomas Dekker drámaíró szerint olyan sok előkelő ember jár a katedrálisba, hogy az oszlopok mögött szabók

NŐI DIVAT

A nők [...] hihetetlenül finom ruhákban járnak, minden figyelmüket a gallérjukra és más kiegészítőikre fordítják, olyannyira, hogy [...] sokan bársonyban sétálnak az utcán [...] jöllehet otthon egy darab száraz kenyérük sincs.

FRIGYES WÜRTTEMBERGI HERCEG • 1592

A nők olyan ruhákat hordanak, amelyek felső része teljesen egyenes, és farudacsák vagy bálnacsontok tartják mereven. A szoknya felett általában kötényt viselnek. Ha a nők ruháján nincs zseb, egy övbe fogatják be az ollót, zsebkést, pecsétet, tűt, fültisztítót és ilatszeres zacskót. A ruha alatt csak egy lenvászon alsóneműt viselnek, semmi mást. A legjobb cipők spanyol import bőrből készültek. A királynő ruhakölteményeit több száz tű tartja a helyén – ahogyan szinte mindenkiét, aki ilyen kifinomultan öltözik.

KESZTYŰK

A kesztyűk a divat meghatározó elemei, Angliában gazdagon hímzettek, illatosítottak és akár még ékszerrel is kivarrrják őket. A királynőnek több száz darabos gyűjteménye van, öfelsége ezt az ajándékot tartja a legtöbbre, mivel kiemeli hosszú, vékony ujjait. Egyéb-ként általában nem hordják őket, csak magukkal viszik.

A tollból vagy bőrből készült legyező is nagyszerű szolgálatot tehet, ha a valaki szeretné előkelő kezére terelni mások tekintetét.

A kesztyű tökéletes ajándék a hölgyeknek, de meg lehet tölteni vesztegetésre szánt pénzzel is. Az egyház tagjai fehér kesztyűt viselnek, hogy így jelezzék, ők „tiszták”, és nem fogadnak el kenőpénzt.

KÖRGALLÉR

A körgallér nagy, kerek, pliszírozott, levehető gallér, férfiak és nők egyaránt hordják, különösen ünnepi alkalmakkor. A portrékon nagyon jól mutat a nyakon, azonban igen kényelmetlen viselet, ráadásul drága megvásárolni és rendben tartani, ha pedig valakinek rövid vagy vastag nyaka van, azon soha nem fog jó állni. Ezzel együtt, aki megengedheti magának, az viseli. Az elmúlt negyven évben egyre nagyobbak lettek, néhány példány majd hat yard (ötszázötven centiméter) hosszú, kilenc hüvelyk (huszonhárom centiméter) széles és akár hatszáz redőből is állhat. A kör-

I. A Szivárványos portré a királynő legközelebbi tanácsosai, a Cecilek tulajdonában lévő Hatfield House-ban található. A felirat, Non Sine Sole Iris – Nap nélkül nincs szivárvány –, a harc utáni béke szimbólumára utal, amelyet a királynő a kezében tart
II. (a következő oldalakon) A királynő úton van egy magas rangú esküvőre a divatos épületeiről híres Blackfriars negyedben. Bár úgy tűnik, a királynőt egy hordszéken viszik, valójában egy rejtett hintón ül, amelyet vörös ruhás testőrei tolnak

IX. Az otthon kényelme. A diplomata és udvarnok Sir Henry Unton otthona a berkshire-i Wadleyben. A kép Sir Henryt magányos tudósként ábrázolja a háza legfelső szintjén lévő több mint kétszáz kötetes könyvtárban. Alatta balra ő és barátai viola da gambán játszanak. A kép közepén egy ünnepi vacsorát, bankettet láthatunk, ahol a vendégeket az étkezés után álarcos játékkal és zenével szórakoztatják

X. Pál kereszti. Éppen egy püspök beszél London leghíresebb szőszékéről. A karzat alsó részén felfedezhetjük a vörös díszruhába öltözött Lord Mayort és kardhordozóját. A katedrális kóristái a karzat tetején foglalnak helyet. A hallgatóság szinte kizárólag férfiból áll. Az elhangzott beszédben (amely kinyomtatva ötvenegy oldalt tett ki) a püspök pénzt kért a katedrálison végzendő munkálatok számára